

nok tilføjes, at bogens kompakte og noget indforståede fremstillingsform vil stille betydelige krav til den forudsætningsløse læser.

Helge Paludan

FINN FRIIS: *Les Suisses au Danemark a travers les ages*. (Imperimerie Ere Nouvelle S. A., Lausanne, 1975), 56 s.

Det er ganske mange schweizere, der i tidens løb for kortere og længere tid har opholdt sig i Danmark og øvet indflydelse på dansk samfundsliv eller taget dansk indflydelse med hjem. I meget korte biografier skildrer Finn Friis officerer, hofffolk, kunstnere, industrifolk, håndværkere, handlende, skolefolk m.m., som har været her i landet og på forskellig måde i deres arbejde tilvejebragt kontakter og skabt inspiration for de gensidige påvirkninger. Det er meget givende at se et sådant materiale i sammenhæng – en sammenhæng, der naturligvis lettere lader sig etablere, når stoffet er relativt beskedent.

Emnet kunne yderligere have været uddybet gennem en systematisk analyse af den schweiziske indvandring til Danmark – dette lader sig i hvert fald gøre for den nyere tid – med oplysninger om erhverv m. m., herunder også tilbøjeligheden til naturalisation. En sådan undersøgelse ville yderligere have udbygget bogens værdi.

Den lille, velillustrerede bog, der også har Grønland med, slutter med redegørelser for den schweiziske forening i København, Dansk-Schweizisk Selskab, Det danske Selskab og den diplomatiske repræsentation i Danmark.

Finn H. Lauridsen

OLE BJØRN KRAFT: *Frem mod nye tider*. En konservativ politikers erindringer 1945–47. (Gyldendal, 1974). 206 s.

OLE BJØRN KRAFT: *Danmark skifter kurs*. En konservativ politikers erindringer 1947–1950. (Gyldendal, 1975). 185 s.

Politikermemoirer er en vidtfavnende genre, inden for hvilken man i hvert fald kan udskille tre grundtyper. Den ene grundtype er den egentlige erindringsbog, hvori politikeren ved erindringshjælp – eventuelt støttet af dagbøger, breve og lignende personligt materiale – søger at rekonstruere og forklare sit eget politiske virke, herunder de målsætninger, han lod sig lede af i de enkelte situationer, og de virkelighedsopfattelser, der lå til grund for hans valg af politisk strategi. Som et rendyrket eksempel på denne type kan nævnes Jørgen Jørgensens erindringer (1970).

Den anden grundtype er den generaliserende, eventuelt moraliserende erindringsbog, hvori politikeren søger at udnytte sine erfaringer fra det politiske liv til at udsige noget generelt om den politiske proces, oftest ledsaget af anvisninger på, hvorledes processen ideelt burde forløbe. Et typisk eksempel er Poul Møllers *Politik på vrangen* (1974).

Med den tredje grundtype nærmer vi os den egentlige historieskrivning. Politikeren søger her at udnytte sit praktiske kendskab til det historiske forløb til at skabe en historisk fremstilling, der ikke blot sigter mod at forklare hans egen politiske adfærd, men også den bredere sociale og politiske kontekst, hvori denne blev til. Memoireforfatteren vil naturligvis stadig udnytte sin erindring og ma-

teriale af mere privat karakter, men vil herudover som enhver anden historiker udnytte det offentlige materiale – primært såvel som sekundært. Han vil her ofte kunne udnytte sin politiske status til at få privilegeret adgang til materiale, der ellers er utilgængeligt.

Som Ole Bjørn Kraft selv gør opmærksom på i forordene til de to her anmeldte bind, bevæger hans erindringsværk sig i stigende grad i retning af denne tredje grundtype. (Ligeledes kan man spore en tendens til, at de generaliserende og moraliserende elementer får øget vægt, efterhånden som erindringerne skrider frem). Det egentlige erindringsstof, privatbreve o. lign., spiller en forbavsende ringe rolle som kilde til fremstillingen i sammenligning med det offentlige materiale. Fremstillingen er nok stadig personcentreret, men hovedpersonen OBK ses i høj grad udefra – til tider optræder han endog i tredje person. Dette forhold indebærer, at f. eks. motivforklaringer principielt bør opfattes som senere rekonstruktioner, omend man dog hos en så ideologisk præget person som OBK bør regne med høj konsistens i motiver og vurderinger.

Som kilde benytter OBK flittigt *Rigsdagstidende*, ligesom han henviser til og benytter sig af en omfattende historisk litteratur. Hovedkilderne til fremstillingen er imidlertid Det konservative Folkepartis og det udenrigspolitiske nævns protokoller. I kraft af sit mangeårige medlemskab af nævnet har OBK som den første og hidtil eneste fået tilladelse til at benytte protokollerne fra efterkrigstiden; man mindes endnu, hvorledes Udenrigsministeriet i 1967 måtte omarbejde store dele af manuskriptet til gråbogen om Danmarks sik-

kerhedspolitik, fordi den nødvendige tilladelse til at benytte nævnets protokoller ikke kunne opnås. Alene på grund af de udførlige citater og referater fra disse må OBKs erindringer påkalde sig væsentlig interesse. Hans benyttelse af kilden kan af gode grunde kun kontrolleres indirekte, men efterlader – som hans behandling af sine øvrige kilder – et indtryk af påpasselighed og stræben efter fuldstændighed. I det hele taget skal man lede ganske godt for at finde konkrete fejl i værket.

OBK har valgt at koncentrere sin fremstilling om nogle få hovedemner: befrielsesregeringen, Sydslesvigspørgsmålet, den danske Europa-bevægelses første år samt sikkerhedspolitikken. Endvidere indeholder de to bind et fyldigt materiale til belysning af de interne forhold i Det konservative Folkeparti i de første fem efterkrigsår.

Det var spændingerne omkring Sydslesvigspørgsmålet, der var baggrunden for den traumatiske strid omkring Christmas-Møller, der resulterede i, at OBK i 1947 igen overtog ledelsen af partiet. På denne baggrund og på baggrund af OBKs emotionelle engagement i det nationale spørgsmål er det rimeligt, at dette er det grundigst behandlede emne i de to bind. OBK følger nøje og detaljeret udviklingen såvel i partiets politik som i partiernes indbyrdes diskussioner, det sidste primært på basis af det udenrigspolitiske nævns protokoller. Fremstillingen indeholder meget nyt stof vedrørende sådanne centrale punkter som 9. juli-erklæringen 1946, oktober-noten, januar-memorandum'et, Gustav Rasmussens såkaldte »dobbeltspil« og rundbordskonferencen i 1948. Af lige så stor interesse er fremstillingen af de spændinger i

partiet, som spørgsmålet fremkaldte. OBK dokumenterer klart, at det var Knud Kristensens Toftlund-tale i juni 1946, der gjorde problemet akut. Nok havde Christmas-Møller været utryg ved partiets landsrådsmøderesolution af august 1945, hvori tanken om en folkeafstemning i Sydslesvig nævntes for første gang, men indtil sommeren 1946 spillede uenigheden ingen afgørende rolle. Splittelsen kom, da gruppeflertallet under OBKs ledelse valgte at følge Knud Kristensens linie om en folkeafstemning ad åre med en grænseflytning som mulig konsekvens, mens Christmas-Møller valgte at gå tilbage til og stå fast på befrielsesregeringens standpunkt, at grænsen lå fast. OBK opponerer i denne forbindelse mod Bjarne Frederiksenes tese om opinionens indflydelse på udformningen af Venstres og De konservatives politik. Den politik, som flertallet i den konservative gruppe slog ind på, var, hævder OBK, helt i overensstemmelse med partiets nationale sindelagstraditioner, og for ham selv var der tale om en naturlig forlængelse af hans virke i »Flensborg hjem«-bevægelsen (1945–48, s. 133). Spørgsmålet kan dog næppe stilles op som et enten-eller. For hovedparten af De konservative var denne politik uden tvivl i pagt med partiets »sjæl og samvittighed«, men dette udelukker ikke, at vælgerstrategiske overvejelser spillede ind og forstærkede motivationen; OBK og de øvrige konservative ledere var udmærket klar over, at spillet gjaldt de konservative kernevælgeres loyalitet, således som OBKs samtidige vurdering af landstingsvalget april 1947 viser (1945–47, s. 165–66). Også et andet punkt forbliver uklart: hvorledes OBK kan have troet, at folkeafstemningstanken, evt. i form af en § 5, skulle have nogen

chance for at blive accepteret af englænderne.

OBK har sikkert ret, når han skriver, at det var Christmas-Møller, der på egen hånd traf beslutningen om at gå af som formand for rigsdagsgruppen og siden at træde ud af denne (1945–47, s. 168, 180), men det fremgår også klart af fremstillingen, at OBK og hans gruppe, efter at Christmas-Møller havde undladt at stemme for 9. juli-erklæringen, ikke længere anså et kompromis for muligt eller endog ønskeligt.

Ved siden af afsnittene om Sydslesvig-politikken og dens interne virkninger falder behandlingen af andre aspekter mattere ud. Skildringen af befrielsessommerens begivenheder er konventionel og ikke meget dybtgående. Mest interessant er afsnittet om OBKs virke som forsvarsminister i befrielsesregeringen, der giver et godt billede af de store og til dels utraditionelle opgaver, der påhvilede forsvaret i denne periode, men også her kunne man have ønsket en lidt bredere behandling. Det er i det hele taget karakteristisk, at forsvarspolitikken i snævrere forstand ikke behandles særlig indgående i de her anmeldte bind. En fyldigere behandling bliver en anden af OBKs hjertesager, Europabevægelsen, til del. Kapitlet »På vej til Europa« (1947–50, s. 47–80) giver en udmærket skildring af den danske Europa-bevægelses start, Hedtoft-regeringens skepsis samt af den danske delegations reaktion på de utopiske visioner, der oprulledes på Haag-konferencen i 1948.

1947–50-bindet domineres dog af udviklingen i dansk sikkerhedspolitik 1948–49. OBK ofrer et helt afsnit på den såkaldte påskekrise i marts 1948 og følger en hel del til vort kendskab til denne episode, bl. a. ved et

meget udførligt referat af Det udenrigspolitiske Nævns møde den 23. marts. OBK fremhæver, at baggrunden for krisen snarere var de oplysninger om, hvorledes Norge så på den internationale situation, som Hedtoft fik på det nordiske statsministermøde i Stockholm i dagene 17.–20. marts, end de oplysninger, Bang-Jensen havde med fra Washington. Det er utvivlsomt rigtigt at betone påvirkningen fra Norge. Derimod er tidspunktet herfor lidt mystisk. Ifølge Magne Skodvin (*Norden eller NATO*, s. 102–03) underrettedes Danmark og Sverige straks (d. v. s. formentlig allerede omkring den 10. marts) om, hvorledes nordmændene bedømte situationen; og det er rimeligt at forestille sig, at det var disse oplysninger, der allerede den 11. marts fik Gustav Rasmussen til i en samtale med den amerikanske ambassadør Marvel at udtale »that it was within possibilities Denmark would be forced to seek military alliance with US« (*Foreign Relations of the United States 1948*. Vol. III: Western Europe, p. 51, 67) og på regeringens vegne fremsætte en »urgent request« om omfattende, øjeblikkelige leverancer af håndvåben og luftforsvarsmateriel (*General Records of the State Department*. Decimal File 1945–49: 857.24/3-1248). Hvorfor ventede regeringen så til 23. marts, før den gennemførte de beredskabsforanstaltninger, der går under navn af påskekrisen? Udover Hedtofts kontakter i Stockholm er der nok alligevel grund til at interessere sig for Bang Jensens rolle. Den 17. berettede Marvel hjem om to besynderlige samtaler, han dagen før havde haft med henholdsvis Hedtoft og Steensen-Leth i Udenrigsministeriet (Tel. 243,244. 17/3 1948. *Smst.* 711.59/3-1748). Hedtoft havde

bekymret forespurgt, om USA, således som Bang-Jensen havde berettet, var irriteret over Danmarks manglende initiativ med henblik på det vesteuropæiske samarbejde (Bruxelles-pagten), og Steensen-Leth spurgte, om det havde sin rigtighed, at det amerikanske luftvåben havde brug for Danmark som et sted, hvorfra Moskva kunne angribes. I et telegram til Marvel 19. marts (Tel. 174. *Smst.*) fralagde State Department sig – såvidt det kan ses, med rette – ansvaret for Bang-Jensens og andres tolkninger af situationen, men tilføjede så: »However, DEPT has no desire throw cold water on Danish awakening to realities or Danish attempts think out own plans to resist aggression«. Der kom derfor næppe nogen effektiv imødegåelse fra amerikansk side af de alarmerende vurderinger, som Bang-Jensen kolporterede i København. Omend der er mange ting, der tyder på stor skepsis over for Bang-Jensen i regeringskredse, kunne man alligevel ikke ganske se bort fra ham.

OBK følger, primært ved hjælp af det udenrigspolitiske nævns protokoller, udviklingen i de nordiske og senere de atlantiske forhandlinger ret nøje. Han kritiserer regeringen for, at den meget længe lod befolkningen og de øvrige partier i tvivl om sin stillingtagen til de sikkerhedspolitiske optioner, selv om han også indrømmer, at der var store objektive vanskeligheder ved at lægge sig fast på nogen linie før januar 1949. Man kan imidlertid spørge, om den konservative linie var meget klarere end regeringens indtil da. Partiet havde nok allerede fra foråret 1948 en atlantisk præference, men hvorledes denne skulle afstemmes med den nordiske option klaredes tilsyneladende først

ud så sent som januar 1949, da rigsdagsgruppen lagde sig fast på formelen »principielt Nordblok i Atlantblok, hvis ikke muligt Nordblok, som Sverige og Norge kunne blive enige om, hvis ikke: Atlantblok« (Rigsdagsgruppens protokol 25. jan. 1948). Som yderligere illustration af, at også De konservative var usikre, kan anføres to samtaler, som et medlem af den amerikanske FN-delegation, G. Hayden Raynor, i november 1948 og januar 1949 havde med OBK's nære medarbejder Kristen Amby (*General Records* --- 820.40/11-1548 & 820.40/1-1149). I november udtalte Amby sig utvetydigt for Danmarks medlemskab i Atlantpagten, mens han i januar fremhævede alle Danmarks vanskeligheder med hensyn til medlemskab. Hvis Danmark skulle gå med, måtte man insistere på klare sikkerhedsgarantier, som han imidlertid tvivlede på, at Danmark kunne få. OBK har nok ret i, at udenrigsminister Rasmussens position var en komplicerende faktor, og at denne i virkeligheden var imod Atlantpagten (1947-50, s. 86); derimod er det nok tvivlsomt, hvor stor en selvstændig rolle han spillede for udformningen af regeringens politik. OBKs forgænger på udenrigsministerposten er i øvrigt (bortset fra Aksel Larsen) den eneste af de i disse bind optrædende personer, hvis politik bedømmes entydigt negativt.

OBK udtrykker i forordene til begge bind sit håb om, at de vil være til nytte for den historiske forskning. Disse forhåbninger er givetvis blevet indfriet. Den nytte, historikere og andre kan drage af disse bind, ligger fortrinsvis i det dokumentariske materiale, de fremlægger, men man må også fremhæve den indsigtfulde tolk-

ning, som lægges for dagen i afsnittene om Sydslesvig-spørgsmålet.

De fleste tolkninger af de politiske begivenheder er dog meget tydeligt præget af forfatterens politiske holdninger. Det gælder bl. a. tolkningen af den udenrigspolitiske kontekst for såvel Europa – som sikkerhedspolitikken, der er domineret af et traditionelt koldkrigsperspektiv, og det gælder i indenrigspolitikken især tolkningen af De radikales sikkerhedspolitiske linie. Men ingen havde vel heller forventet, at OBK ville have været i stand til at frigøre sig af tankebaner, der har præget et langt politisk liv.

Nikolaj Petersen

Finn Petersen: *Grønlandssagens behandling i FN 1946-54*. (Odense Universitetsforlag, 1975). 128 s.

Med 1953-grundloven inkorporeredes Grønland i Danmark og var således ikke længere statsretligt set en koloni (eller 13 for at være nøjagtig). Dette skridt kan karakteriseres som den statsretlige konsekvens af den nyordning, der med de 8 grønlandslove af 1950 fundamentalt ændrede en 100-årig dansk kolonipolitik. Grønland blev åbnet, Den Kongelige Grønlandske Handels monopol blev afskaffet, og der investeredes betydelige beløb i udvikling af erhvervsliv og infrastruktur.

Omlægningen i sin helhed forståes let som udsprunget af krigstidens erfaringer, hvor Grønland »klarede sig selv«, og af den modstand, som kolonialismen løb ind i efter 1945.

Modstanden mod kolonialismen kom i høj grad til udtryk i FN. Både